

A líbiai beavatkozás motivációi és nemzetközi megítélése

A 2010 végén kezdődő észak-afrikai, közel-keleti politikai földindulás során a líbiai válság kapcsán fordult elő először, hogy a NATO, illetve több tagállama katonailag beavatkozott az eseményekbe. A lépéshez a nemzetközi jogi keretet az ENSZ BT 2011. március 17-én – Oroszország, Kína és Németország tartózkodása mellett – elfogadott 1973. számú határozata szolgáltatta. A dokumentum az azonnali tűzszünet, az erőszakos cselekmények teljes körű beszüntetése, az 1970. számú BT-határozat fegyverszállítási tilalmának érvényesítése mellett a polgári lakosság védelmét állította középpontba. Ennek biztosítására a tagállamok a világszervezet főtitkárának előzetes értesítése mellett felhatalmazást kaptak arra, hogy saját kompetenciában, regionális szerveződések, megállapodások révén az összes szükséges intézkedést megtegyék. A határozat ugyanakkor kizárta, hogy egy külföldi megszálló erő az ország területén bármilyen formában jelen legyen.¹ A testület döntését – amely a végrehajtás időtartamát nem jelölte meg, s formálisan első ízben engedélyezte egy ország légtérében repüléstilalmi zóna kialakítását – az érdekeltek eltérő módon értelmezik. A határozat katonai kikényszerítésében meghatározó szerepet játszó nyugati államok – így Franciaország, Nagy-Britannia, az Egyesült Államok és Olaszország – a dokumentum vonatkozó részeit tágra értelmezik: a líbiai légierő és légvédelmi rendszer kiiktatása mellett a stratégiai elgondolás magában foglalja a tripoli kormányzat haderejének légi csapásokkal, a rejtett hadviselés, illetve esetleges korlátozott szárazföldi műveletek keretében történő felmorzsolását. A végső cél a 42 éve hatalmon lévő Moammer Kaddáfi kormányzatának megbuktatása, s a jelenleg Bengázi központú ellenzék hatalomra segítése. Alábbi elemzésünk az események kulcsszereplőinek – Franciaországnak, Nagy-Britanniának, az Egyesült Államoknak, az Arab Ligának, az Iszlám Konferencia Szervezetének, az Öböl menti Együttműködési Tanácsnak, Oroszországnak, Kínának, Németországnak, Törökországnak és a NATO-nak – az álláspontját foglalja össze.

Franciaország – „az elnökválasztásra készülő”

A líbiai felkeléssel összefüggésben 2011. február 28-án Franciaország az elsők között javasolta a nemzetközi közösség katonai beavatkozását,² s március 6-án ugyancsak Párizs ismerte el elsőként hivatalosan is Líbia kormányának a líbiai felkelők által március 5-én Bengáziban megalakított Átmeneti Nemzeti Tanácsot.³ Bár aligha vitatható, hogy az európai hatalmak közül Franciaország rendelkezik az egyik legkiterjedtebb kapcsolatokkal Észak-Afrikában, és alighanem a legnagyobb tapasztalattal is a Maghreb-térség társadalmi folyamatait illetően, a francia külpolitikának a líbiai eseményekkel kapcsolatos aktivitását mégsem ezek befolyásolták elsősorban.

Az aktivitás legfőbb mozgatórugója ugyanis főként az, hogy a Sarkozy-féle új francia külpolitika (az atlantista fordulat), továbbá ennek legfőbb törekvései 2010 őszére, 2011 elejére lényegében zátonyra futottak. A francia elnök főbb lépései (így a francia reintegrálódás a NATO katonai szervezetébe, az Unió a Mediterráneumért (UM) megalakítása, az Egyesült Államokkal való stratégiai partnerségre alapozott politika, illetve az afganisztáni részvétel aktivizálása) nem hozták meg a kívánt külpolitikai áttörést, sőt az elnöki politika által legyengített Quai d'Orsay számos helyzetet csak igen nehezen volt képes kezelni. Mindezek következtében az egykori francia diplomaták, külpolitikai szakértők részéről folyamatosan erősödött a tiltakozás „Franciaországnak a nemzetközi színtéren érezhető meggyengülése” miatt. Nico-

¹ United Nations, S/RES/1973 (2011) 17 March, 2011.

<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/268/39/PDF/N1126839.pdf?OpenElement>.

² Libya no-fly zone call by France fails to get David Cameron's backing. *The Guardian*, 28 February, 2011.

³ France hails Libyan uprising's 'national council'. *AFP*, 6 March, 2011.

las Sarkozy elnök népszerűsége pedig az V. köztársaság idejében még nem tapasztalt mélységekbe – körülbelül 30 százalékra – zuhant.

Mivel a 2008 tavaszán kalózkodó által elrabolt Le Ponant yacht sebészi pontossággal végrehajtott francia visszaszerzése akkoriban jelentősen növelte a francia elnök népszerűségi indexét, és komoly nemzetközi elismerést is hozott a számára,⁴ Líbia kapcsán Nicolas Sarkozynek égetően szüksége volt egy hasonlóan látványos külpolitikai akcióra, amelytől a 2012-es elnökválasztás felé közeledve korábbi népszerűsége helyreállítását remélheti. Annál is inkább szüksége volt, mivel a francia külpolitika presztízse – épp a Sarkozy számára oly fontos Uniós a Mediterráneumért kapcsán – 2010 második felében és 2011 elején tovább amortizálódott. A Gázai övezetbe tartó segélyhajók 2010. május 31-i izraeli megtámadásával (török–izraeli feszültség), illetve az UM jordániai főtájkárának az arab–izraeli szembenállás kiéleződése miatti 2011. januári lemondásával a francia–török bizalmatlanság okán amúgy nehezen működő UM francia mintájú mechanizmusa lényegében megbukott. Februárban lemondásra kényszerült Michèle Alliot-Marie francia külügyminiszter, mivel szilveszterkor a már bukófélben lévő tunéziai rezsim egyik befolyásos üzletemberénél töltötte szabadságát,⁵ s igen komoly kritikák érték Francois Fillon miniszterelnököt is, mivel szilveszteri egyiptomi pihenése idején igénybe vette Hoszni Mubárak elnök egyik különgépét. Felettébb kellemetlenül érintette Párizst és személyesen az elnököt az is, hogy a Wikileaks által nyilvánosságra hozott amerikai nagykövetségi jelentések szerint a francia diplomaták egyáltalán nem tartották diktatúrának a januárban elűzött tunéziai elnök, Zín el-Ábidín Ben Ali rendszerét, sőt a térség legstabilabb országának tekintették az észak-afrikai országot, és a Tunéziába utazó francia politikusokat az emberi jogok helyett inkább a kereskedelmi érdekeltségeik foglalkoztatták. A titkos iratok szerint Sarkozy még a Ben Alival folytatott privát beszélgetései alatt sem fejezte ki aggodalmát az ország emberi jogi helyzete miatt, s nem akart találkozni a civil társadalom képviselőivel sem... Röviden szólva: az év eleji észak-afrikai forradalmi mozgalmak idején a francia diplomácia tovább kompromittálódott a térségben.

Bár Franciaország az 1980-as években a „baráti Csád” megsegítése miatt állandó összefűzésbe került Líbiával, az utóbbi évtizedben folyamatosan javultak a francia–líbiai kapcsolatok, melynek csúcspontját Moammer Kaddáfi 2007-es párizsi látogatása jelentette. Bernard Kouchner külügyminiszter rosszállása és Rama Yade emberi jogi államtitkár nyílt tiltakozása ellenére Sarkozy elnök 10 milliárd eurós szerződés-csomagot (14 Rafale, 50 harckocsi, 35 Eurocopter, 21 Airbus, repülőter-építés, vízművek, nukleáris reaktorok, sóatlanítók, elektromos művek) kötött a líbiai vezetővel. (Mivel a Rafale-ok nem túlságosan kelendők, az üzlet különösen fontosnak tűnt.) Ekkor született megegyezés arról is, hogy az 1970-es években Líbiának eladott 32 F1 Mirage-ból megmaradt 12 gépet a Dassault gyár 100 millió euró értékben működőképessé teszi (de nem modernizálja). Az ENSZ BT 1973. számú határozata végrehajtásának megkezdéséig négy gépet újítottak fel, ebből kettő maradt Tripoliban, kettő pedig Máltára dezertált. A Tripoliban maradt két gépet rakétavetőkkel szerelték fel, de kérdés, hogy a harminc éve nem ellenőrzött rendszerek működőképese-e.

Fontos körülmény, hogy Franciaország – Olaszország után – Líbia második legnagyobb olajimportőre a napi 1,5 millió hordós líbiai olajexport 15 százalékának felvásárlásával. A francia Total cég, amely Líbiában hat helyen is érdekelt az olaj- és gázkitermelésben (két helyen vezető technikai operátorként, négy helyen partnerként), 2009 februárjában írt alá egyetértési nyilatkozatot a NOC líbiai nemzeti olajvállalattal a Szirt-medencében és a Szabráta-medencében történő olajkitermelésről. 2010. október 24-én pedig Tripoli és Párizs szándéknyilatkozatot írt alá a két ország gazdasági kapcsolatainak fejlesztéséről, amely sok egyéb mellett magában foglalta egy líbiai atomerőmű felépítését is.

A líbiai beavatkozás francia ötlete és Párizs fokozódó aktivitása tehát ilyen előzményekre épült. Érdemes megjegyezni, hogy beiktatásának első napjaiban Alain Juppé, a 2011. február 27-én kinevezett új külügyminiszter még homlokegyenest ellenkező álláspontot képviselt, majd beállt az elnöki beavatkozási tervek mögé – vagyis a francia diplomácia még ekkor is meglehetősen kaotikusan működött. A francia lépést – eltérően a 2003-as iraki beavatkozás

⁴ France raid ship after crew freed. *BBC*, 12 April, 2008.

⁵ A francia külügyminisztert a tunéziai események kellemetlen helyzetbe hozták amiatt is, mert élettársa egy libanoni származású, a tunéziai hatalmi elittel szoros kapcsolatban álló üzletember.

kapcsán követett politikával – előzetesen éppúgy nem egyeztették a német partnerrel, mint a 2008. évi grúz–orosz konfliktus kezelése esetében.

Bár a Líbia elleni koalíció létrehozása érdekében megszervezett párizsi konferenciát a francia diplomácia sikereként könyveli el a világ, fontos momentum, hogy Marokkón kívül azon egyetlen meghívott afrikai állam sem képviseltette magát. Fontos látni azt is, hogy a beavatkozásra a politikai felhatalmazást az Európai Unió nem, csupán az ENSZ adta meg. Az ugyanakkor mindenesetre tény, hogy még a francia ellenzék is üdvözölte Sarkozy említett lépéseit.

A francia elnök legfontosabb Maghreb-tanácsadója továbbra is ugyanaz a Henri Guaino, akihez a bukott UM ötlete köthető, így nem meglepő, hogy Párizs elsőként ismerte el a lázadók tanácsát Líbia legitim kormányának, s képviselőiknek (például az Európai Parlamentbe) történő szállításáról is a francia légierő és flotta gondoskodik. Az elismerés pillanatától tudni lehetett, hogy Franciaország vagy jelentős presztízsveszteséget fog elszenvedni, ha nem avatkozik be, és Kaddáfi erői kerekednek felül (a szövetséges beavatkozás előtt közvetlenül ez a helyzet jött létre), vagy maga is katonai beavatkozásra kényszerül (s ez magyarázza a brit–francia katonai sietséget a BT határozatát követően).

A francia *l'Harmattan-művelet* az USAFRICOM (*United States Africa Command*) által tervezett *Odyssey Dawn-művelet* része (irányítója az USS Mount Whitney fedélzetéről Samuel J. Locklear admirális), s a 2010. november 2-án a britekkel kötött védelmi együttműködés keretében zajlik. Egyébként 2011. március 21–25. között a brit–francia együttműködés jegyében került volna sor a *Southern Mistral* hadgyakorlatra, melynek egy része így lényegében élesben zajlik Líbia felett, hiszen az erre a gyakorlatra készülő gépeket irányították a térségbe. (A brit beavatkozás *Operation Ellamy* kódnéven folyik.)

Az 1793. számú ENSZ-határozat jegyében március 19-én megindult műveletek első hullámában a franciák húsz repülővetet be: nyolc Rafale-t (B/C és M), két Mirage 2000-5-öt, két Mirage 2000-D-t, hat C-135-ös légi utántöltő gépet, és egy E3F Awacsot. Két légvédelmi fregatt támogatta őket, a Jean Bart (Cassard francia hajóosztály) és a Forbin (Horizon francia–olasz hajóosztály, amely még nem volt éles bevetésen). A franciák élesben szintén most vetették be először a lopakodó SCALP EG rakétát (brit megfelelője a Storm Shadow, ezeket Tornado GR4-ekről használták a britek is), melyet 2005-ben rendszeresítettek. Március 24-én Misztráta mellett egy Rafale (AASM föld-levegő rakétával) lelőtt egy Soko G-2 Galeb gépet, melyet a líbiai légierő még Horvátországtól vásárolt.

Érdemes megjegyezni, hogy a „lázdó civilek megvédésének kényszere miatt” Líbiában beavatkozó Franciaország Elefántcsontparton egyelőre nem tartja fontosnak a beavatkozást pártfogoltja, az új elnök Ouattara védelmében, Bahreinben pedig „diszkrétan” a monarchia megmaradásáért tevékenykedik. Franciaország számára a legoptimálisabb megoldás Kaddáfi teljes bukása lenne, hogy az új rezsim a kóolajjövendelmekből pótolja majd a korábbi rendelési tételeket. Francia elemzők ugyanakkor az ország kettéosztását sem tartják kizártnak. Fontos jelezni azt is, hogy a francia diplomáciai lépések sikere (például a gyors ENSZ-döntés) annak köszönhető, hogy az Egyesült Államok a háttérből egyetértően támogatja a francia lépéseket Líbia kapcsán.

Nagy-Britannia — „a stabil szövetséges”

Nagy-Britannia Franciaországgal egyetemben az első között szorgalmazta a líbiai légtérilalmi zóna felállítását. David Cameron brit miniszterelnök 2011. február 28-án – Sarkozy francia elnökkel egyidejűleg – tett erre javaslatot. A nyugati államok közül talán csak az Egyesült Államoknak volt annyi múltbeli tehertétele a Kaddáfi-rezsimet illetően, mint Nagy-Britanniának, amelynek kapcsolatait hosszú éveken keresztül elsősorban az emlékezetes 1987. évi Lockerbie feletti terrorista merénylet határozta meg. Miután 2003 után Kaddáfi felhagyott tömegpusztító fegyverek előállítására irányuló programjával, és óvatos nyitást kezdeményezett az Európai Unió és az Egyesült Államok felé, a brit–líbiai kapcsolatok is enyhülni kezdtek. A lockerbie-i merénylő 2009. évi visszaengedése Líbiába és a brit olajipari

vállalatokkal kötött koncessziók⁶ jelezték az áttörést Tripoli és London között. A Kaddáfi erőszakos fellépését követő nyugati tiltakozás nyomán a líbiai brit érdekeltségek is veszélybe kerültek. A Líbia elleni katonai akcióban való brit részvételben a regionális politikai érdekek (az arab demokratizálás elősegítése), humanitárius megfontolások (a civilek védelme), hatalmi szempontok (a katonai erő és befolyás demonstrálása a térségben), valamint a hosszú távú gazdasági érdekek egyaránt szerepet játszhattak.

David Cameron számára azonban rendkívül fontos volt, hogy ne kerüljön hasonló megítélés alá, mint Tony Blair egykori miniszterelnök a 2003-as iraki intervenció kapcsán. Ezért hangsúlyozta a világos ENSZ-felhatalmazás szükségességét a beavatkozáshoz, ezért folytatta a francia kormánnyal együtt élénk diplomáciai egyeztetéseket az ENSZ BT szavazását megelőző héten az arab államokkal a légtértilalmi zóna támogatásáról. A brit miniszterelnök – alkalmazkodva a nemzetközi elvárásokhoz és a katonai realitásokhoz – az akció kapcsán a kezdetektől kizárta a szárazföldi beavatkozás lehetőségét. Belpolitikai szempontból is biztosítani akarta magát azzal, hogy megszerezte a Munkáspárt vezetésének támogatását a katonai akcióhoz.⁷ Jóllehet a brit és a francia erők hivatalosan az ENSZ-mandátum által felhatalmazott katonai műveletekre szorítkoznak (légtérzár és civilek védelme), a brit és a francia politikai vezetés egyértelműen Kaddáfi megbuktatásában érdekelt, ennél fogva a világ-szervezet mandátumát is a lehető legszélesebben értelmezik. Ezzel magyarázható, hogy bár a mandátum kizárja szárazföldi megszálló erők Líbiába telepítését, a gyors, időben korlátozott, kinetikus szárazföldi műveleteket a brit vezetés olyannyira elfogadhatónak, hogy meg nem erősített hírek szerint brit különleges egységek az akció kezdetétől tevékenykednek Líbiában. Franciaországgal ellentétben azonban Nagy-Britannia – a történelmi hagyományoknak megfelelően – a kezdetektől támogatta a NATO szerepvállalását a katonai akcióban.⁸

Az *Operation Ellamy* néven futó brit katonai hadművelet keretében első hullámban egy tengeralattjáróról Tomahawk cirkálórakétákat vetettek be. Ezt követően a marhami (Norfolk) bázisról felemelkedett Tornadók támadtak Storm Shadow rakétákkal. A támadáshoz támogatást a Royal Air Force E3D Sentry-ei, Tristarjai és VC-10-ei nyújtottak támogatást. Utolsóként az Eurofighter Typhoon vadászgépek kerültek bevetésre a légtérelőőrzés kivitelezésére. Ezek jelenleg a dél-olaszországi Gioia del Colle bázist használják. Mindemellett a katonai akcióban való részvétel időbeli kiterjedésének nem elhanyagolható tényezője a brit államháztartást sújtó súlyos megszorítások, köztük a védelmi költségvetés utóbbi két évben megkezdett drasztikus csökkenése.⁹

Egyesült Államok — „az óvatos”

Az arab országokban 2011 elején megindult forradalmi hullám felkészületlenül érte az Egyesült Államok kormányát. Barack Obama adminisztrációjának meglepettségét és tanácstalanságát egyértelműen mutatták a kezdeti óvatos nyilatkozatok, majd az azoktól való fokozatos eltávolodás. A kormányzat mozgásterét azonban mégsem az események váratlansága szabja szűkre elsősorban, hanem hosszú évek közel-keleti politikájának nehéz öröksége. Noha kairói beszédben Obama elnök új kezdetet ígért,¹⁰ a „terrorizmus elleni háború” és az iraki intervenció következményei, valamint az izraeli–palesztin rendezési kísérletben tapasztalt újabb kudarc továbbra is meghatározó az Egyesült Államok térségbeli megítélése szempontjából. Az Amerikáról kialakult általános kedvezőtlen kép mellett ellentmondásosak Washing-

⁶ A BP, a Royal Dutch Shell és a BG Group a legjelentősebb brit érdekeltségű olaj- és gázipari vállalatok Líbiában, a tervezett beruházások nagysága 2020-ig a 20 milliárd fontot is meghaladják. UK investment in energy heats up after thaw in relationship with Libya. *The Guardian*, 18 August, 2009.

<http://www.guardian.co.uk/world/2009/aug/18/british-energy-companies-investment-libya>

⁷ Ed Miliband supports UK military action in Lybia. *Daily Telegraph*, 20 March, 2011.

<http://www.telegraph.co.uk/news/politics/ed-miliband/8393727/Ed-Miliband-supports-UK-military-action-in-Lybia.html>

⁸ Stephen Flanagan: Lybia: Managing a fragile coalition. *CSIS Publications*, 24 March, 2011. <http://csis.org/publication/libya-managing-fragile-coalition>

⁹ A következő négy évre évi 8%-os csökkenést irányoznak elő. A megszorítások erőteljesen érintik Nagy-Britannia erő-kivetítési képességeit: többek között körülbelül 2020-ig a brit flottának nem lesz repülőgép-hordozója, a minden haderőnemet érintő állománycsökkenés közepette az expedíciós erők létszáma is esni fog. UK cuts Defence Budget. *The Wall Street Journal*, 20/10/2010 <http://online.wsj.com/article/SB10001424052702304510704575561600553487106.html>.

¹⁰ Lásd Barack Obama kairói beszéde és annak visszhangja a muszlim Közel-Keleten, Pakisztánban és Izraelben. *SVKI Elemzések*, 2009/13.

ton térségbeli stratégiai pozícióit is. Amint arra Robert Malley és Peter Harling is rámutatott a *Foreign Affairs* 2010. szeptemberi számában, az amerikai külpolitika évekként, ha nem évtizedekkel el van maradva a Közel-Kelet valóságától: olyan régi sémák alapján alakítja térségbeli politikáját, melyek nem felelnek meg napjaink politikai realitásainak.¹¹ Ilyen kiindulópontokkal az amerikai adminisztráció számára rendkívül nehéz megtalálni a helyes irányt a szerteágazó politikai szempontok és érdekek között. A líbiai katonai fellépést megelőző éles belső viták híven tükrözték azt a kényes helyzetet, amelyben Obama elnöknek végül több, ám minden esetben kockázatokat magába foglaló lehetőség közül kellett választania.

A Fehér Házban 2011. március 15-én született meg a végső döntés arról, hogy az Egyesült Államok katonai beavatkozásra felhatalmazó határozat meghozatalát fogja szorgalmazni az ENSZ Biztonsági Tanácsában, és részt fog venni a katonai műveletekben. Az adminisztráción belül a katonai fellépést szorgalmazók között volt Hillary Clinton külügyminiszter, Susan Rice ENSZ-nagykövet, valamint Gale Smith, Mike McFaul és Samantha Power, a Nemzetbiztonsági Tanács vezető tisztviselői.¹² A kongresszus részéről a vezető demokrata politikusok¹³ szintén támogatták a katonai akciót, sőt a republikánusok részéről John Boehner képviselőházi vezér is kiállt a beavatkozás mellett, de kiemelte, hogy az adminisztrációnak világossá kell tenni az amerikai beavatkozás mértékét, terveit, céljait.¹⁴ Ugyanakkor mind a demokrata, mind a republikánus politikusok azt hangsúlyozták, hogy az amerikai szerepvállalás rövid és korlátozott lesz. Ráadásul Obama elnök kongresszusi felhatalmazás nélkül bocsátkozott háborúba, bár hozzá kell tenni, a második világháború utáni időszakban már ez a bevett gyakorlat, s az alkotmány szerint a felhatalmazást csak 60 nap után kell kérnie az elnöknek. A törvényhozás politikai támogatása tehát egyelőre biztosítottnak látszik, de egy esetleges elhúzódó konfliktus, vagy egy nagyobb amerikai szerepvállalás (például szárazföldi csapatok bevetése) esetén ez gyorsan megváltozhat.

A beavatkozás mellett kiálló legfőbb érve az volt, hogy ez egy rendkívüli alkalom arra, hogy Washington „újrafogalmazza a térségbeli érdekeit és értékeit”.¹⁵ Vagyis a kezdeti óvatosságot, kivárást játszó politika után egyértelmű jelzést küldhet az önkényuralmak ellen fellépő arab tömegeknek az egész Közel-Keleten, hogy az USA tetteiben is támogatja legitim politikai céljaikat. A döntést természetesen nagymértékben befolyásolták a nemzetközi és a líbiai események is. Franciaország és Nagy-Britannia erőteljesen szorgalmazta Washingtonban a katonai fellépést, az Arab Liga is támogatta a repüléstilalmi övezet felállítását, Líbiában pedig a helyzet valóban tömeges emberiség elleni jogsértések eshetőségét vetítették előre Kaddáfi fenyegető nyilatkozataival. Barack Obama úgy értékelte, hogy az USA tekintélye és jövőbeni mozgástere az arab világban tovább romlana, ha hagyná a líbiai ellenállást leverni. Az amerikai elnök nem hagyhatta figyelmen kívül az Egyesült Államoknak azt a nagyhatalmi érdekét sem, hogy Washington számára sokkal kedvezőbb, ha Észak-Afrikában Európa befolyása érvényesül, s nem a kínai, aminek az amerikai elemzők szerint Kaddáfi hatalmon maradása esetén megnőtt volna az esélye.

A másik oldalon a beavatkozást ellenzők között volt Robert Gates védelmi miniszter és a hadsereg vezetése, illetve Tom Donilon nemzetbiztonsági főtanácsadó és Denis McDonough főtanácsadó-helyettes. A beavatkozással szemben számos érv volt felhozható. Ezek közül a legfontosabbak: az akciónak nincs világos katonai és politikai célja; a légtérzár, illetve a légi műveletek önmagukban kevésnek bizonyulhatnak Kaddáfi megállításához, különösen pedig a rezsimváltáshoz; a katonai beavatkozás időbeli kiterjedése bizonytalan; az amerikai haderő – amely amúgy is rendkívül leterhelt Afganisztánban és Irakban – újabb vezető szerepet lesz kénytelen vállalni a beavatkozás során. A kritikusok felhívták a figyelmet arra is, hogy a konf-

¹¹ Malley, Robert – Harling, Peter: Beyond Moderates and Militants. *Foreign Affairs*, Vol. 89. No. 5. 2010.

¹² Obama Takes Hard Line With Libya After Shift by Clinton. *The New York Times*, 18 March, 2011. http://www.nytimes.com/2011/03/19/world/africa/19policy.html?_r=3.

¹³ Főbb demokrata támogatók: Nancy Pelosi képviselőházi demokrata vezető, John Kerry szenátor, a Külügyi Bizottság elnöke, Carl Levin szenátor, a Fegyveres Erők Bizottságának elnöke, Jack Reed szenátor, az előbbi testület tagja. CSMonitor Online – US role in Libya mission: Top Democrats say Obama got it right. 23.03.2011.

<http://www.csmonitor.com/USA/Politics/2011/0323/US-role-in-Libya-mission-Top-Democrats-say-Obama-got-it-right>.

¹⁴ <http://www.csmonitor.com/USA/Politics/2011/0323/US-role-in-Libya-mission-Top-Democrats-say-Obama-got-it-right>.

¹⁵ Josh Rogin: How Obama turned on a dime toward war. *Foreign Policy Online*, 18 March, 2011.

18.03.2011. http://thecable.foreignpolicy.com/posts/2011/03/18/how_obama_turned_on_a_dime_toward_war?wpisrc=obinsite.

liktus kimenetele rendkívül bizonytalan, jószerivel azt sem lehet igazán tudni, hogy a szövetségesek kiket is támogatnak. További rendkívül nehéz feladatot jelent, hogy a katonai fellépésnek egyfelől hatékonyak kell lennie, másfelől el kell kerülni még a látszatát is annak, hogy ismét Washington vezényel le rezsimváltást egy arab országban. Végezetül az ellenzők megjegyezhetnék azt is, hogy nem fűződik olyan jelentős amerikai nemzetbiztonsági érdek a térséghez (például stratégiai támaszpont, jelentős olajimport), ami az amerikai beavatkozást indokolná.

A katonai akcióban az Egyesült Államok egyedi képességeit különösen a kezdeti időszakban nehezen lehetett volna nélkülözni. Az *Operation Odessey Dawn* néven futó hadműveletet az AFRICOM irányítása alatt zajlanak, az USA Földközi-tengeren állomásozó 6. flottája, az Európában állomásozó amerikai légierő, valamint B2-es bombázók vettek/vesznek benne részt.¹⁶ Első szakaszában B2-es bombázók, JDAM siklóbombák, valamint az USS Floridáról (SSGN 728A) és az USS Stoutról (DDG 55) indított Tomahawk cirkálórakéták játszották a főszerepet. Ezt követően európai támaszpontokról (Aviano, Lakenheath) induló F15-ös és F16-os vadászgépek, valamint a 26. Tengerészgyalogos Expedíciós Egységhez tartozó, USS Kearsarge-ról induló AV-8B Harrier vadászgépek hajtották végre el légtér-ellenőrzési és támadó hadműveleteket. Ezek mellett a földi célpontok ellen A-10-es Thunderbolt és AC-130-as bombázókat is bevetettek. Egy esetleges szárazföldi hadműveletben az USS Kearsarge-on kívül az USS Ponce Austin partra szállító hajó játszhat szerepet. A tengeri blokádnak ellenőrzésében amerikai részről USS Stout és az USS Barry Arleigh Burke osztályú irányított rakétákkal felszerelt rombolók, valamint két nukleáris meghajtású tengeralattjáró (USS Providence, USS Florida) játszanak fontos szerepet. A líbiai légtér folyamatos megfigyelését a NATO kötelékében szolgáló, de amerikai tulajdonú AWACS feldehítőgépek biztosították. Az amerikai részvétel nélkülözhetetlenségét az alábbi számok is alátámasztják: a légi műveletek teljes száma március 25–28. között 1602 volt, ebből 983 amerikai; a célpontok elleni támadások száma 735, ebből 370 amerikai,¹⁷ a műveletekben részt vevő szövetséges 24 hadihajóból 12 amerikai.

A fentiek mellett a Fehér Háznak a tágabb – korántsem egyszerű – regionális kontextust is figyelembe kellett vennie. Nem véletlen, hogy az amerikai adminisztráció illetékesei a BT-határozat kapcsán nem győzik hangsúlyozni, hogy Líbia egyedi, speciális eset. A Washingtonnal szemben ellenséges olyan államok esetében, mint Irán vagy Szíria, viszonylag egyszerűbb az amerikai kormány helyzete, hiszen nyíltabban ösztönözheti a demokratikus átalakulást. A térségbeli szövetségesek esetében azonban megtörni látszik ez az amerikai határozottság. A bahreini, vagy a jemeni tüntetők ellen fellépő kormányzatot ugyanis csak diplomáciai figyelmeztetések érték az Egyesült Államok részéről, mint ahogy egyszerű dorgálásra futotta Jordánia esetében is. Az ugyanis az Obama-adminisztráció számára is világos, hogy amennyiben a belpolitikai konfliktusok eszkalálódnak ezekben a szövetséges országokban, például Szaúd-Arábiát is eléri az elégedetlenségi hullám, az Washingtont rendkívül nehéz helyzetbe hozhatja. Egyiptom esetében ott volt a hadsereg, amely fontos szerepet játszott Hoszni Mubarak megbuktatásában, s amelyen keresztül az Egyesült Államok a háttérben jelentős befolyással tudott és tud lenni az események alakulására. Az arab félsziget államaiiban ugyanakkor jóval több belpolitikai bizonytalansággal kell szembenéznie, és stratégiai jelentőségű regionális hatalmi szempontokat is mérlegelnie kell (például az olajellátás zavartalanságát, Izrael biztonsági érdekeit, Irán feltartóztatását), ha az arab forradalmi indulat nem csillapodik.

Az Arab Liga, az Iszlám Konferencia Szervezete és az Öböl menti Együttműködési Tanács — „a tanácstalanok”

A nyugati állásponttal szemben a 22 államot tömörítő Arab Liga a BT határozatát szűkebben értelmezi: a civil lakosság védelme érdekében támogatja a repüléstilalmi zóna kialakítását, a tűzszünetet, ennek hatékony ellenőrzését, a válság tárgyalásos rendezését. A két megköze-

¹⁶ Global Security Online – Operation Odessey Dawn. 25.03.2011. <http://www.globalsecurity.org/military/ops/odyssey-dawn.htm>.

¹⁷ DOD News Briefing with Vice Adm. Gortney from the Pentagon on Libya Operation Odyssey Dawn. 28.03.2011. <http://www.defense.gov/news/d20110328slides1.pdf>.

lítésben jelentkező különbségek első látásra ellentmondásosnak tűnnek annak tükrében, hogy a líbiai vezető a diplomáciában szokatlan megnyilvánulásai, a terrorizmushoz való kapcsolódásai miatt, eddigi regnálása alatt többnyire nem élvezett túl nagy népszerűséget az arab politikai vezetők körében. Ezzel szemben a korábbi feszültséggel terhes időszakok után az elmúlt években Kaddáfi imázsa nagyban növekedett a BT-határozat „tágabb interpretációját” jelenleg markánsan támogató nyugat-európai államokban. Ezt elsősorban gazdasági-kereskedelempolitikai érdekek motiválták. Ebből kiindulva Franciaország és Olaszország például erőteljesen lobbizott a Líbiával szembeni ENSZ-bojkott felfüggesztése, majd teljes feloldása érdekében. A világszervezet 2003-ban döntött erről, Tripoli még ugyanebben az évben bejelentette, hogy lemond a tömegpusztító fegyverek kifejlesztését célzó programjairól, ami megnyitotta az utat az egyoldalú amerikai szankciók feloldásához. Az EU-államok 2004–2011 között 1,6 milliárd dollár értékben adtak el fegyvert az észak-afrikai országnak, s 2010-ben a párizsi és római kormánnyal újabb nagy volumenű egyezmények előkészítése vette kezdetét.¹⁸ Az itteni olajiparba jelentős beruházások történtek, az exportált líbiai olaj 85 százaléka Európába kerül.¹⁹

Az észak-afrikai politikai árhullám Líbiát a Mubarak egyiptomi elnök bukását követő napokban érte el, a komolyabb rendszerellenes megmozdulások 2011. február 18-án kezdődtek.²⁰ A keleti régió után a fővárosra is kiterjedő tüntetések megfékezésére kiadott tűzparancs, s a tüntetők ellen a légierő február 21-én történő bevetése hatalmas nemzetközi felháborodást keltett. Tiltakozásul több miniszter, számos diplomata és katonatiszt az ellenzékhez csatlakozott. A történetek hatására az Arab Liga február 22-én felfüggesztette Líbia részvételi jogát a tanácskozásokon, s kilátásba helyezte tagságának felfüggesztését, amennyiben a kormányzat továbbra sem hajlandó a nép számára a stabilitást és biztonságot garantálni.²¹ Ugyanezen a napon az Iszlám Konferencia Szervezete (OIC) és az Öböl menti Együttműködési Tanács (GCC) is élesen elítélte a történeteket. Az 57 tagállamot tömörítő OIC főtitkára úgy fogalmazott, hogy a líbiai hatóságok fellépése nem pusztán az alapvető emberi jogokkal, hanem az iszlám értékekkel is ellentétes. A hat államot magában foglaló GCC főtitkára a tripoli kormány fellépését népirtásnak minősítette, s felszólította az arab és iszlám államokat, a nemzetközi közösséget, hogy támogassák a líbiai nép törekvéseit.²² A Liga és az OIC állásfoglalását az ENSZ Emberi Jogi Tanácsának (EJT) február 25-én Genfben tartott ülésén üdvözlötték. Az EU kezdeményezésére összehívott tanácskozáson az atrocitások miatt az ENSZ Közgyűlésének Líbia EJT-tagságának a felfüggesztését javasolták.²³ A legfelsőbb ENSZ-fórum az indítványt március 1-jén hagyta jóvá.

Kaddáfi lépéseinek elítélése nem jelentette azt, hogy arab/iszlám országok részéről egy Líbia elleni katonai intervenciót is támogattak volna. A fegyveres összetűzések eszkalálódása ellenére az OIC főtitkára március 1-jén, az EJT ülésén a konfliktus békés rendezése mellett foglalt állást, s óva intett bármilyen katonai intervenciótól. Egy nappal később kiadott nyilatkozatában a katonai beavatkozást az Arab Liga is elutasította, egyúttal Líbia területi tagságát is felfüggesztette.²⁴ Az állásfoglalások azonban néhány nappal később módosultak. Az ok az volt, hogy Kaddáfi erői ellentámadásba lendültek, s Nagy-Britannia és Franciaország a BT elé kívánta vinni a civil lakosság védelmével kapcsolatos határozati javaslatot. A

¹⁸ Europe's Libya Intervention: A Special Report. 28 March, 2011.

http://www.defencweb.co.za/index.php?option=com_content&view=article&id=14426:europes-libya-intervention-a-special-report&catid=56:diplomacy-a-peace&Itemid=111.

¹⁹ A legnagyobb vásárlók Olaszország, Franciaország és Spanyolország; a líbiai import ezen országok szükségletének 26, 16 illetve 13 százalékát fedezi. Andrés Cala: Europe rethinks dependence on Libyan oil. http://news.yahoo.com/s/csm/20110223/wl_csm/365377.

²⁰ A megmozdulások Líbiában már jóval korábban, Ben Ali tunéziai elnök január 14-i elmozdításának – melynek legalitását Kaddáfi nem ismerte el - előestéjén megkezdődtek. A kiterjedt korrupció, a lakáskérdés megoldatlansága miatt több városra kiterjedő tiltakozásokon ekkor néhány nap után sikerült úrrá lenni. Mohamed Abdel-Baky: Libya protest over housing enters its third day. 16 January, 2011.

<http://english.ahram.org.eg/NewsContent/2/8/4032/World/Region/Libya-protest-over-housing-enters-its-third-day.aspx>.

²¹ Kadhafi banned from Arab-League meetings. Cairo, February 22, 2011 <http://www.newstimeafrica.com/archives/16405>.

²² Syed Faisal Ali – Ibrahim Nafee: OIC, GCC denounce violence. 22 February, 2011.

<http://arabnews.com/middleeast/article279790.ece>.

²³ Report of the Human Rights Council on its fifteenth special session. 25 February, 2011.

http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/15session/HRC-S-15-1_AUV.pdf.

²⁴ Arabs may impose Libya no fly zone. <http://main.islamweb.net/mainpage/index.php?page=articles&id=165363>.

sor a GCC-országok nyitották meg: a március 7-én Abu-Dzabiban közzétett nyilatkozatukban felszólították az ENSZ BT tagjait, hogy a repüléstilalmi zóna kialakítását is beleértve tegyenek meg mindent a polgári lakosság védelmére. Élesen elítélték a líbiai rezsimet amiatt, hogy nehézfegyverekkel, külföldi zsoldosokkal támadja a polgári lakosságot, s megakadályozza a humanitárius segély eljuttatását a rászorulóknak. A több napos ülésszak lezárásával március 10-én a katari miniszterelnök úgy nyilatkozott, hogy a líbiai rezsím mindinkább elveszti a legitimitását. Egyúttal utalt annak szükségességére, hogy minél előbb vegyék fel a kapcsolatot a felkelők irányító testületével, az Ideiglenes Nemzeti Tanáccsal. A szervezet főtitkára Kaddáfi négy évtizedes országglását rémálomnak nevezte.²⁵ Az OIC elnöke március 8-án úgy nyilatkozott, hogy a tömörülés támogatja Líbia légtérében a repüléstilalmi övezet kialakítását, de ellene van mindenféle szárazföldi katonai akciónak. Az Arab Liga külügyminisztereinek március 12-én tartott kairói ülésszaka felkérte a világszervezetet a líbiai légierő távoltartását szolgáló légtértilalmi zóna, illetve a légitámadások veszélyétől mentes övezetek kialakítására. Úgy vélték, hogy a tripoli kormány elvesztette a legitimitációját. Az Arab Liga is hangsúlyozta a líbiai ellenzékkel való együttműködés fontosságát. A csoportosulás álláspontjáról – amely katonai szempontból több kérdőjelet támasztott – Amr Músza főtitkár úgy nyilatkozott, hogy a repüléstilalmi övezet létrehozásának célja a helyi polgári lakosság és az itt élő külföldiek védelme, de ez semmiképp sem járhat együtt egy katonai intervencióval.²⁶ Az arab/iszlám országokat képviselő tömörülések véleménye fontos szerepet játszott abban, hogy az ENSZ BT elfogadta az 1973. számú határozatot. Amr Músza az ENSZ főtitkárával együtt jelen volt március 19-én, a tripoli kormány ellen indított katonai akció megindítása előtt néhány órával tartott párizsi csúcstalálkozón. A tanácskozáson a térségből úgyszintén részt vett a katari uralkodó, és Jordánia, Marokkó, Irak, valamint az Egyesült Arab Emírségek külügyminisztere.

A párizsi találkozó napján az OIC Végrehajtó Bizottsága rendkívüli ülést tartott a líbiai helyzetről, melynek kimenetele elég markánsan érzékeltette az 1973. számú határozat értelmezésében meglévő különbségeket. A kiadott közlemény a tripoli kormányzat atrocitásainak ismételt elítélése mellett hangsúlyozta az ország területi integritása megőrzésének fontosságát, s óva intett a katonai intervenciótól. Üdvözölte, hogy az ENSZ-határozat légtérhasználati tilalmat akar érvényesíteni, s kizárja a külföldi megszállás lehetőségét. A dokumentum hangsúlyozta annak szükségességét, hogy amint a feltételek lehetővé teszik, az 1973. sz. határozatot egy másikkal váltsák fel. A testület fontosnak tartotta, hogy kapcsolat létesüljön az Ideiglenes Nemzeti Tanáccsal. Felszólította a konfliktusban szemben álló líbiai feleket, hogy tartózkodjanak az erőszaktól, s kezdjenek dialógust az ellentétek rendezéséről.²⁷

A BT-határozat „szűkebb értelmezése” a március 19-én kezdődő hadműveleteket követően az Arab Liga részéről is nagyobb hangsúlyt kapott. Amr Músza március 21-én adott interjújában utalt arra, hogy a szövetségesek támadásainak is vannak polgári áldozatai. Hangsúlyozta, hogy a katonai műveletek legfőbb célja a polgári lakosság védelme. Élesen elutasította azokat a vélekedéseket, hogy a katonai lépéseknek más távlatai is lehetnek. Amint a fő célt főképp a tűzszünet, s annak ellenőrzése révén elérik, a katonai akció is elveszíti a létjogosultságát. Válaszaiból az derült ki, hogy amikor a Liga nevében támogatta a légtértilalmi zóna kialakítását, akkor korlátozott katonai műveletre gondolt. Elsősorban arra, hogy megakadályozzák, hogy a kormányerők elfoglalják Bengázit és környékét, s vérfürdőt rendezze-

²⁵ Wissam Keyrouz: Gulf states back Libya no-fly zone, 7 March, 2011

<http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5jRu1VXz2KQyUHoqOAAUYFhCgRCkg?docId=CNG.49104d077a72cbffeafe9d3689e92793.bal>; Libyan regime losing legitimacy, Gulf-Times 11 March, 2011.

http://www.gulf-times.com/site/topics/article.asp?cu_no=2&item_no=421247&version=1&template_id=57&parent_id=56

A GCC kemény hangú állásfoglalását részben az is magyarázta, hogy már korábban is rendkívül rossz volt a viszony ezen államok és a líbiai vezető között. A 2009-es dohái arab csúcstalálkozón például a líbiai vezető a plenáris ülésen szélsőséges hangon kritizálta a tömörülés vezető államának, Szaúd-Arábiának az uralkodóját. Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a Kaddáfi által 1969-ben megdöntött dinasztia a szenúszik rendjéből származott, mely a 19. században az Arab-félszigeten jött létre, s arculatára meghatározó befolyást gyakorolt a vahhábizmus. A szenúszik fő bázisterülete a mostani Líbiában a kireneikai régió volt.

²⁶ The outcome of the Council of the League of Arab States meeting at the Ministerial level in its extraordinary session, Cairo, 12 March, 2011. <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Libya%207360.pdf>.

²⁷ Final Communiqué Issued By the Emergency Open Ended Ministerial Meeting of the OIC Executive Committee on the Alarming Developments in Libyan Jamahiriya, 19/03/2011, http://www.oic-oci.org/topic_detail.asp?t_id=5057&x_key=

nek az ott élők körében. Szerinte a műveletnek nem célja a felkelők politikai céljainak támogatása.²⁸ Az interjú napján Mússa Kairóban Ban Ki Mun ENSZ-főtitkárral is találkozott. Az ezt követő sajtókonferencián megerősítette, hogy támogatják az ENSZ-határozatot, de aláhúzta, hogy az nem teszi lehetővé Líbia előzőlétét, illetve megszállását. Kijelentette, hogy ami Líbiában történik, az távolról sem a légtértilalmi zóna megteremtéséről szól. A civilek védelmére törekszenek, nem arra, hogy még több áldozat legyen közülük.²⁹

Az OIC, de különösen az Arab Liga állásfoglalásai persze eléggé ellentmondásosak. A tömörülés támogatja a légtértilalmi zóna nyugati közreműködéssel történő kialakítását, ugyanakkor nem akarja ennek következményeiért, a Nyugat számára kedvező hatalmi konszolidáció esetleges kialakulásáért a politikai felelősséget felvállalni. A helyzet még kellemetlenebb abból a szempontból, hogy a koalícióban a térségben gyarmati múlttal rendelkező államok meghatározó szerepet játszanak. Gondot jelent, hogy az Arab Liga jelenleg nem rendelkezik átfogóbb rendezési elképzeléssel. A tripoli kormány elleni koalíció katonai műveletekben ténylegesen két arab állam, Katar és az Egyesült Arab Emírségek vesz részt. A legerősebb arab ország, Egyiptom hivatalosan közölte, hogy nem kíván a vállalkozásban közreműködni. Igaz, meg nem erősített jelentések szóltak arról, hogy a határhoz közeli líbiai területeken a titkos műveletekben Kairó is részt vesz.

A konfliktusban újabb fordulópontot jelentett, hogy a NATO főtitkára március 27-én bejelentette: a líbiai kormány elleni katonai lépések teljes mértékben a szervezet kompetenciájába kerülnek. Anders Fogh Rasmussen fő célnak az 1973. számú ENSZ-határozat maradéktalan végrehajtását nevezte.³⁰ Két nap múlva a Londonban tartott nagyszabású konferencián a szövetségesek elhatározták, hogy Líbiával foglalkozó nemzetközi kontaktcsoportot hoznak létre. A fő cél az észak-afrikai országokkal kapcsolatos politikai lépések koordinálása. A tanácskozáson az Arab Liga és az OIC is képviseltette magát.

Oroszország — „a kritikus semleges”

A 2011 januárjában kirobbant észak-afrikai és közel-keleti társadalmi tiltakozások hosszú ideig meglehetősen visszafogott reakciókat váltottak ki Oroszországból. Moszkva a tunéziai és egyiptomi események kapcsán csupán a felek erőszaktól való tartózkodására, illetve a belügyekbe való be nem avatkozás elvének tiszteletben tartására hívta fel a figyelmet. Az orosz vezetést először a líbiai belső konfliktus készítette határozottabb állásfoglalásra, ideértve a Kaddáfi-rendszerrel szembeni szankciók ENSZ BT-ben való támogatását. Az energia-hordozókban gazdag észak-afrikai térség belső konfliktusai nem csupán a kőolaj növekvő világpiaci árával érintették kedvezően a költségvetési hiánnyal rendelkező Oroszországot, hanem azért is, hogy megerősítették az Európai Unióban az ország energiaszállító szerepét.³¹ Bár az orosz vezetésnek a gazdasági kapcsolatok kiszélesítésére vonatkozóan komoly tervei voltak a térség országaival (elsősorban Líbiával, Algériával és Egyiptommal), az orosz vállalatok csak korlátozottan vannak jelen térségben. Az orosz energiavállalatok közül Líbiában Tatnyeftnek (247 millió dollár) és (az olasz Enivel közösen) a Gazpromnak, Egyiptomban pedig a Lukoilnak és a Novateknek vannak érdekeltségei.³² Jelentősnek mondható az orosz állami vasúttársaság 2,2 milliárd dollárnyi szerződése egy líbiai vasútvonal építésére.³³ Mindezek ellenére gazdasági értelemben csupán az orosz hadiipart érinthetik valóban kedvezőtlenül a változások, tekintettel arra, hogy Észak-Afrika eddig az orosz fegyverexport egyik kiemelt piaca volt (Líbiával 2, Algériával 4 milliárd dollár értékű szerződése van Oroszország-

²⁸ Al-Hadzsat, 23 March, 2011. http://www.huffingtonpost.com/raghida-dergham/amr-moussa-the-goal-in-li_b_839737.html.

²⁹ Moussa recants criticism of military action in Libya, 21/03/2011 <http://www.almasryalyoum.com/en/print/367825>.

³⁰ Statement by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen on Libya, 27 March, 2011. http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_71808.htm.

A NATO több lépésben jutott el a főtitkár március 27-i bejelentéséig. Rasmussen március 7-én még arról beszélt, hogy nem kívánna Líbiában beavatkozni, de a tervezés terén minden eshetőségre felkészülnek. Három nappal később közölte, hogy a Földközi-tenger középső régióiban erősítik a felderítő tevékenységet. A lehetséges szerepvállalásról a NATO-tagállamok képviselői közötti folyamatos egyeztetések, viták voltak. Rasmussen március 24-én úgy nyilatkozott, hogy egy szélesebb nemzetközi összefogás részeként bekapcsolódnak az 1973. számú ENSZ BT-határozat végrehajtásába.

³¹ Oroszország egyre erősebb lesz? *Oroszvilág.hu*, 2011. március 16.

³² Libya crisis to shape energy investment. *The Moscow News*, 28 March, 2011.

³³ Oroszok építenek vasutat Líbiában. *Oroszvilág.hu*, 2010. március 18.

nak).³⁴ Mivel a változások eredménye még nem látható, az orosz politika várhatóan a továbbiakban is visszafogott lesz, s minden eshetőségre felkészülve, elsősorban Moszkvának az itteni szereplőkkel fenntartott jó kapcsolatait veszi figyelembe.

Bár március 17-én Oroszország meglepetésre nem vétőzta meg az ENSZ BT 1973. számú határozatát, az orosz ENSZ-képviselő, Vitalij Csurkin egyidejűleg kritizálta is a határozatot, mondván, hogy számos fontos kérdést nyitva hagyott, és a határozat kidolgozása nem volt összhangban az ENSZ BT addig megszokott gyakorlatával.³⁵ Moszkva tartózkodását az orosz ENSZ-nagykövet a civil lakosság megvédésének szükségességével magyarázta, továbbá azzal, hogy az Arab Liga maga kérte a légtérzár létrehozását Líbia fölött. Egyúttal azonban kifejtette azt a véleményét is, hogy Moszkva álláspontja szerint a 1973. számú határozat eltér az Arab Liga javaslatától, és széles körű katonai műveleteket is engedélyez. Kritizálta azt is, hogy a Biztonsági Tanács határozatát elfogadó BT-tagok nem válaszolták meg Oroszországnak a határozat végrehajtásával kapcsolatos kétségeit.

A Csurkin által képviselt felemás álláspont lényegében mindmáig jellemző maradt Oroszország, illetve az orosz politikai vezetés részéről mind a BT 1973. számú határozatát, mind pedig a líbiai beavatkozást illetően. A katonai akció március 19-i megkezdését követően, március 20-án az orosz külügyminisztérium úgy vélekedett, hogy a fegyverhasználat meghaladja a határozat kereteit,³⁶ s kritizálta az akciót a Duma külügyi bizottságának elnöke (Konsztantyin Koszacsov), továbbá a Szövetségi Tanács külügyi bizottságának első helyettese (Leonyid Szluckij) is. Hasonló hangot ütött meg az Egyiptomba és Algériába látogató Szergej Lavrov orosz külügyminiszter is.³⁷ A legkeményebb hangon – március 21-én – Vlagyimir Putyin miniszterelnök szólalt meg az ügyben, mondván: „keresztes hadjáratokra” mozgósító „középkori felhívásra” emlékezteti a Líbiával kapcsolatos 1973-as ENSZ-határozat, amely lehetővé teszi a beavatkozást egy állam belügyeibe. Putyin bírálta az Egyesült Államok politikáját is, főleg azt, hogy milyen könnyen alkalmaz erőszakot.³⁸ Néhány óra múlva maga Dmitrij Medvedyev elnök reagált az orosz kormányfő szavaira, s nem csupán megvédte a BT-határozatot, de nyíltan bírálta Putyin megszólalását is.³⁹ Kijelentette továbbá, hogy a vétőtől való tartózkodás személyes döntése volt. Érdeemes megjegyezni, hogy ennyire nyílt nézeteltérésre eddig még nem volt példa a két orosz vezető között. Az Állami Duma 2011. március 23-án a líbiai helyzetről elfogadott különleges határozata ugyanakkor mindkét vezető álláspontját tartalmazta: egyfelől ugyanis adekvátnak értékelte a vétőtől való tartózkodásra vonatkozó orosz döntést, másfelől viszont felszólított a harci cselekmények lehető leggyorsabb beállítására, és elismerte, hogy az országok egy része „más célokra” használja fel a BT 1973. számú határozatát.

Amennyiben a határozattal kapcsolatos felemás orosz álláspontnak az okait keressük, világosan kell látnunk, hogy Moszkva számára az észak-afrikai térség másodlagos fontosságú, ahová a regionális nagyhatalom Oroszországot csupán olaj- és energiaipari cégei és fegyverexportja köti. A térség társadalmi megmozdulásaihoz Moszkva a kezdetektől passzívan viszonyul: miközben nem kívánja – mert nem tudja – elősegíteni a megoldásukat, láthatóan nem kívánja megakadályozni a nyugati hatalmak erre irányuló kísérleteit sem. A BT határozatával kapcsolatos álláspontját alapvetően három szempont befolyásolta.⁴⁰ Egyrészt nagy jelentősége volt benne annak a törekvésnek, hogy megőrizze kedvező imázsát abban

³⁴ Ghaddafi's crisis, Russia's loss. *Africa News Circle*, 27 February, 2011.

³⁵ Security Council SC/10200. Security Council 6498th Meeting (Night). Security Council approves 'no-fly zone' over Libya, authorizing 'all necessary measures' to protect civilians, by vote of 10 in favour with 5 abstentions. <http://www.un.org/News/Press/docs//2011/sc10200.doc.htm>; UN Security Council no-fly zone vote explained. *People's Daily*, 18 March, 2011. <http://english.peopledaily.com.cn/90001/90777/90856/7324632.html>.

³⁶ Moscow urges western nations to stop indiscriminate use of force in Libya. *RIA Novosti*, 2011. március 20. <http://en.rian.ru/russia/20110320/163108359.html>.

³⁷ Western intervention in Libya could boost terrorism - Lavrov. *RIA Novosti*, 2011. március 22. <http://en.rian.ru/world/20110322/163147238.html>; Russia renews rejection of foreign attacks on Libya. *Xinhuanet*, 2011. március 23. http://news.xinhuanet.com/english2010/world/2011-03/23/c_13792964.htm.

³⁸ Putin-Medvedev split reflects Russian divisions on Libya. *RIA Novosti*, <http://en.rian.ru/analysis/20110322/163143981.html>

³⁹ Az orosz elnök a következőképpen fogalmazott: „Semmiképpen nem szabad olyan kifejezéseket használni, amelyek a civilizációk összecsapását idézik fel, különben még a mostaninál is rosszabbul végződhet a dolog.”

⁴⁰ Russia's response to the Libyan crisis: a paradigm shift? Russia beyond the headlines, 2011. március 25. http://rbth.ru/articles/2011/03/25/russias_response_to_the_libyan_crisis_a_foreign_policy_paradigm_shift_12617.html; Russia on the military intervention in Libya. *CES Eastweek*, 23 March, 2011.

az arab világban és azon országok szemében, amelyek az Arab Liga tagjaiként is a légtérzár felállítása és civil lakosság megvédése mellett álltak ki. Emellett az orosz döntéshozók valószínűleg úgy ítélték meg, hogy Moammar Kaddáfinak középtávon csekély esélye van hatalma megtartására.⁴¹ Komoly szerepe lehetett annak is, hogy a líbiai konfliktust és az ezzel kapcsolatos BT-határozatot Moszkva alapvetően Európa, s ezen belül is főleg Franciaország problémájának tartotta, s tartózkodásával a francia–orosz viszony erősödését is elő kívánta segíteni. Mivel Németország Oroszországhoz hasonlóan tartózkodott a határozat elfogadásakor, Moszkva a francia–orosz kapcsolatokat lényegében ebben az esetben a német–orosz kapcsolatok megromlásának veszélye nélkül tudta erősíteni. Végül harmadszor, Oroszország neutrális álláspontját annál is könnyebben felvállalhatta, mert a Biztonsági Tanácsban hasonló magatartást tanúsított az úgynevezett BRIC-országcsoporthoz többi tagja, vagyis Brazília, India és Kína is. A BRIC-országok ezzel a lépésükkel – amellyel, hogy alighanem meg erősítették egymás közötti politikai kapcsolatukat – lényegében elutasították a felelősséget az észak-afrikai térség eseményeinek kimeneteléért, s a légtérzár és a civil lakosság megvédésével együtt járó katonai beavatkozás terhére a nyugati országokra hártották. Oroszország azonban – alighanem megint csak az arab világbeli kedvező imázsának megtartása érdekében – egyidejűleg fenntartotta azt a lehetőséget is, hogy politikai közvetítőként játszhaszon szerepet a konfliktus esetleges megoldásában. Ez utóbbi elsősorban azért jönne jól Moszkvának, mert – ha esélye nyílik a közvetítésre, és jól időzítéssel lép a színpadra – az erősíthetné nemzetközi pozícióit, s nem csupán az észak-afrikai térségben és az arab világban, hanem nyugati hatalmak körében is.

Kína — „a mindenképp nyerő”

A líbiai események kapcsán a Nyugat számára az egyik legmeglepőbb és legváratlanabb magatartást látszólag Kína tanúsította. Peking ugyanis – amely eddig mindig kiemelten ügyelt arra, hogy az olyan határozatok ne kerüljenek megszavazásra a Biztonsági Tanácsban, amelyek véleménye szerint sértik a belügyekbe való be nem avatkozás elvét – nem csupán a BT 1970. számú, Líbiával szembeni embargós határozatát szavazta meg (fegyverembargó, utazási tilalom, a Kaddáfi család külföldi számláinak befagyasztása), de tartózkodásával lehetővé tette az 1973. számú határozat elfogadását is. Magatartásának motivációi kapcsán az alábbiakra érdemes felhívni a figyelmet.

Bár a Nyugattal ellentétben Kínának nincsenek jelentős érdekeltségei a líbiai olajiparban (2009-ben épp a líbiai kormányzat vétőzta meg, hogy a kínai NCOOC olajipari társaság 462 millió dollárért megvásárolja a Verenex francia–kanadai energetikai cég líbiai érdekeltségét⁴²), s Líbiából származó olajimportja sem számottevő (150 ezer hordó/nap, a kínai olajimport 3%-a), a forrongásokat megelőzően mintegy 30-36 ezer kínai állampolgár élt és dolgozott a hatmillió országban. Legtöbbjük a Líbiában érdekelt kínai távközlési, építő és vasútépítő vállalatok alkalmazottja volt, amelyek csak 2008-ban mintegy 180 szerződést írtak alá a tripoli vezetéssel, több mint 10 milliárd dollár értékben.⁴³ Bár az említett iparágakban Líbiában 600-800 ezer ember dolgozik, a magas munkanélküliség és a helyi viszonyokhoz képest magas bérek miatt a felkelők haragja a kínai vendégmunkások ellen fordult, s támadások érték a kínai munkások táborait.⁴⁴ Egyes elemzők szerint – s maguk a kínai tisztviselők is szívesen hivatkoztak erre – Pekinget elsősorban az bősztette fel és fordította a Kaddáfi-rezsim ellen, hogy a hivatalos Tripoli képtelen volt megvédeni a kínai állampolgárokat, s hasonlóan a többi külföldihez (hét hajóval és repülőgépekkel) a kínai kormánynak magának kellett kimenekítenie a Líbiában rekedt állampolgárait (körülbelül 32 ezer főt).⁴⁵ Az eset nem csupán

⁴¹ Kaddáfi persona non grata Oroszországban. *Oroszvilág.hu*, 2011. március 14.

⁴² Libya, Angola knock back Chinese oil investment plans as Nigeria opens doors. *WSJ*, 30 September, 2009.

⁴³ China and Libya: What's the Real Story? 2011. március 4. <http://www.chinaafricarealstory.com/2011/03/china-and-libya-whats-real-story.html>.

⁴⁴ Chinese Workers Attacked, Stranded in Libya. *New America Media*, 22 February, 2011.

<http://newamericamedia.org/2011/02/chinese-workers-attacked-stranded-in-libya.php>

http://www.monstersandcritics.com/news/asiapacific/news/article_1621109.php/China-concerned-about-Libya-uprising-attacks-on-Chinese-nationals.

⁴⁵ Libya unrest tests China's interests in the Middle East. *Christian Science Monitor*, 2 March, 2011.

azért figyelemreméltó, mert kínai katonai hajók és repülőgépek először jelentek meg a mediterrán térségben, hanem azért is, mert Kína – felelős és kooperatív nagyhatalomként viselkedve – a saját állampolgárain kívül más külföldieket is kimenekített.

A humanitárius megfontolások mellett azonban az ENSZ BT 1970. számú határozatához való kínai csatlakozásnak, illetve az 1973. számú határozat átengedésének alighanem két fontosabb oka is volt. Egyrészt, hogy a BT szankcióit és repüléstilalmi övezet felállítását azok a közel-keleti arab országok is támogatták, amelyekkel Kína, mint általában valamennyi nagyhatalom, jó kapcsolatokat tart fenn és kíván fenntartani a jövőben, s ami talán ennél is fontosabb: akiktől Kína naponta 2,9 millió hordó olajat vásárol (az összes kínai olajimport közel felét), s ezen belül csak magától a határozatokat legerőteljesebben támogató Szaúd-Arábiából napi 1,1 milliót.⁴⁶ Másrészt, hogy Pekingnek a világgazdasági válság körülményei között Líbia miatt nem érdeke kiélezni viszonyát a Nyugattal, főként nem az Egyesült Államokkal. Már csak azért sem, mert az elemzők már a kezdetektől jelezték: korántsem biztos, hogy a 1973. számú határozat elégséges lesz a lázadók helyzetbe hozásához és a Kaddáfi-rendszer bukásához, márpedig ezek nélkül a nyugati akciót újabb fiaszónak kell majd tekintenünk, ami szintén kedvező lehet Peking számára. Vagyis bármi is legyen az események kimenetele, Kínát nem igazán éri politikai veszteség.

Az a tény azonban, hogy március 17-én Kína nem vétózta meg az ENSZ BT 1973. számú határozatát, korántsem jelentette azt, hogy teljesen elégedett lett volna vele. A kínai ENSZ-képviselő, Li Baodong már a szavazás utáni első nyilatkozatában jelezte: bár Peking támogatja, hogy az ENSZ BT fogadjon el megfelelő és szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy a stabilitás a lehető leghamarabb visszaálljon Líbiában, és megszűnjenek a civilek elleni támadások, de „komoly nehézségei vannak a határozat bizonyos részeivel”.⁴⁷ A kínai vezetésnek ez a kritikus álláspontja az akció kezdetétől mind mai napig fennmaradt, sőt bizonyos értelemben erősödött.⁴⁸

Kína Líbiával kapcsolatos álláspontját tehát minden látszat ellenére döntően nem a Nyugattal, hanem a közel-keleti térséggel és az arab világgal fenntartott kapcsolatai befolyásolták, s alighanem fogják befolyásolni a jövőben is. Szemben azonban Oroszországgal, Peking nem törekszik és várhatóan nem is fog törekedni arra, hogy közvetítő szerepet játsszon a líbiai konfliktus megoldásában. Ez ugyanis olyan politikai elkötelezettséggel járna, amely nem fér bele Afrika-politikájába, amelyet Peking hosszú idő óta tudatosan dezideologizált és depolitizált gazdasági érdekei mentén alakít. De nem indokolt Kína erőteljesebb beleszólása az észak-afrikai eseményekbe további két ok miatt sem. Egyrészt Peking belpolitikai megfontolások miatt nem állhat ki az észak-afrikai lázadások mellett, másrészt a jelenlegi helyzetben (amikor a NATO-tagállamok többsége elutasítja az ENSZ-felhatalmazás nélküli beavatkozást) BT-tagként alapvetően befolyásolni képes a nyugati akció keretfeltételeit. Már csak emiatt is csekély a valószínűsége, hogy a jelenleg folyó Líbia elleni katonai műveletek kibővülnek egy szárazföldi akcióval, ezt ugyanis a kínai vezetés határozottan és következetesen ellenzi. De ugyanígy valószínűtlen az is, hogy Kína beleegyezne a lázadók által elfoglalt területek Líbiától való leválasztásába, azaz az ország kettészakításába, mivel az a békés egymás mellett élés egyik fontos alapelvét – az egyes országok területi integritása sérthetlenségének az alapelvét – kérdőjelezné meg. Annál is inkább, mivel egy ilyen megoldás hivatkozási alapul szolgálhatna a Tajvant, valamint a hszincsiangi (Xinjiang) és a tibeti (Xizang) nemzetiségi autonóm területeket Kínától elszakítani törekvő – és több ország Kína-ellenes politikusai által is támogatott – szeparatista mozgalmaknak. Líbia egyben tartása egyébként Kína számára azért is fontos, mert az eddigi tapasztalatok alapján gazdaságilag elsősorban e nagy kiterjedésű és gyéren lakott ország közlekedési, szállítási, termelési és urbanizációs infrastruktúrájának a fejlesztésében – mint beszállító és mint kivitelező – egyaránt érdekelt.

⁴⁶ Peter Lee: China and the Libyan muddle. *Asia Times*, 19 March, 2011.

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ China opposes strikes against Libya. *Asia Bulletin*, 2011. március 20.; China hardens stance against Libyan air strikes. *France24*, 2011. március 25.; China: Coalition strikes against Libya open "Pandora's Box" of chaos. *Xinhua.net*, 2011. március 27.; China's Hu warns Sarkozy on Libya strikes. *France24*, 30 March, 2011.

Németország — „a különutas partner”

Németország 2011. január 1-jével ötödször⁴⁹ vált kétéves időtartamra az ENSZ BT nem állandó tagjává,⁵⁰ amely időszak alatt Guido Westerwelle külügyminiszter szavai szerint a nemzetközi biztonság fenntartásával járó különleges felelősség tudatával „megbízható, felelős és elkötelezett partner” kíván lenni. Az észak-afrikai és közel-keleti „arab forradalmak” időszaka azonban nem várt nehézségeket hozott, és a Líbia elleni kevésbé hatékony szankciók Németországot ismét választás elé állították: az erősen pacifista német lakosság kívánsága szerint távol marad a nemzetközi fegyveres beavatkozástól, vagy eleget tesz szövetségesi elvárásának, és támogatja a katonai akciót a Kaddáfi-rezsim ellen.⁵¹

Döntésével, hogy – Oroszországhoz, Kínához, Indiához és Brazíliához hasonlóan – tartózkodik az 1973. számú BT-határozat megszavazásától, erős kritikát váltott ki világszerte. Az öntudatos és „különutas” német véleményformálás azonban nem precedens nélküli: 2003–2004-es BT-tagsága idején az – egyébként ENSZ-felhatalmazás nélküli – iraki beavatkozás ellenzése miatt alakult ki látványos törés mind az európai nagyhatalmak, mind a transzatlanti partnerek között. Ezúttal Líbia kapcsán ismét jól azonosíthatók azok a – döntően belpolitikai – okok, amelyek miatt Németország nem kíván részt venni a Kaddáfi-rezsim elleni katonai fellépésben.

Németország nemcsak a légtérzár betartásában nem vesz részt, hanem a NATO-nak a térségben a fegyverembargó betartását célzó haditengerészeti műveleteiben sem. A Védelmi Minisztérium két fregatt – a Lübeck és a Hamburg –, valamint két további hajó, összesen mintegy 550 fős legénységének a térségben való állomásoztatásáról döntött – nemzeti parancsnokság alatt. Egyedül a többnemzeti NATO-törzsbeosztásokban szolgáló német katonák szerepével lehet számolni, mert az a 15/2742. sz. 2005. márciusi Bundestag határozat értelmében nem „fegyveres szolgálat”, így nem teszi szükségessé a parlament felhatalmazását.

A Merkel-kabinet ehelyett úgy határozott, hogy indirekt módon segíti szövetségeseit: Afganisztánban „kapacitás-kiváltással” teszi lehetővé, hogy a Líbia elleni szankciók betartásában részt vevő hatalmak légtérelenőrző képességeiket a Földközi-tenger térségébe csoportosíthassák át. Ennek megfelelően a Védelmi Minisztérium legfeljebb 300 fő, és német légtérelenőrző (AWACS) képességek Afganisztánba telepítését tervezi.

Tekintetbe véve, hogy a Volker Wierer főszemlélő által a Bundeswehr-reform megalapozására készített, 2010. augusztus 23-án nyilvánosságra hozott jelentés szerint a német haderő potenciálisan 7000 főt képes hosszabb ideig békeműveletekben állomásoztatni, a jelenlegi 7000-7100 fővel a Bundeswehr képességeinek határán mozog.⁵² Így újabb katonai művelet mellett elkötelezni a haderőt szakmailag felelőtlen lenne, különösen a líbiai művelet előre nem jelezhető kimenetelét és stratégiai céljainak megkérdőjelezhetőségét látva. Mind ezt tekintetbe véve érthető, hogy a kormány nem kíván újabb végeláthatatlan katonai műveletbe belefolyni, miközben az afganisztáni szerepvállalás⁵³ is igen népszerűtlen a választók körében.⁵⁴

⁴⁹ A korábbi BT-tagságok: 1977–1978, 1987–1988, 1995–1996, 2003–2004.

⁵⁰ Németország aktív támogatója a BT reformjának, aminek részeként hosszú távon „egységes európai képviselőket” képzel el – ennek létrejöttéig azonban önállóan is hajlandó és képes lenne az állandó tagsággal járó felelősség vállalására. „A 21. századi geopolitikai realitásokat jobban tükröző” BT kialakításában az egyre nagyobb hatalmi potenciállal rendelkező, de beleszólással nem bíró felemelkedő nagyhatalmak – India, Brazília –, a legnagyobb anyagi hozzájárulást biztosító hatalmak – Németország, Japán –, és a legtöbb békeműveletnek teret adó kontinens, Afrika képviselője – a Dél-afrikai Köztársaság – alkotják a reformerek csoportját.

⁵¹ Az ENSZ BT március 17-i határozatát megelőzően Németország három előfeltételhez – a líbiai ellenzék kifejezett kérése az intervencióra, az Arab Liga támogatása a repüléstilalmi zónát illetően, illetve az ENSZ BT-n belüli kompromisszumos határozat – kötötte támogatását, azonban ezek teljesülése után mégis az a döntés született, hogy nem vesz részt a döntő szavazáson.

⁵² A Bundeswehr műveletekben részt vevő aktuális csapatlétszám-adatai (2011. március 23-án): ISAF (Afganisztán) 5165 fő; UNAMA (Afganisztán) 1 fő, KFOR (Koszovó) 1275 fő, EUFOR (Bosznia-Hercegovina) 55 fő, UNMIS (Szudán) 25 fő, UNAMID (Szudán) 10 fő, UNIFIL (Libanon) 235 fő, Atalanta (Afrika szarva) 300 fő, EUSEC (Kongó) 3 fő, EUTM (Szomália) 6 fő, Stratégiai Légi Mentők (STRATAIRMEDAVAC, Németország) 40 fő. A jelenlegi 7100 főben még nem szerepel a 2011. március 25-én felajánlott 300 fő.

⁵³ Eddig 46 német katona vesztette életét a műveletben.

⁵⁴ Január végén végzett közvélemény-kutatások szerint a német lakosság 70%-a szerint ki kellene vonni a német csapatokat Afganisztánból, és 80%-a nem támogatná, hogy a NATO bármilyen más katonai műveletben részt vegyen a Bundeswehr.

Az Emnid közvélemény-kutató által a *Bild am Sonntag* megbízásából végrehajtott reprezentatív közvélemény-kutatás március 20-i adatai szerint a lakosság 62%-a támogatja a Líbia elleni szankciókat és katonai műveletet, míg 31%-a ellenzi. Ugyanakkor a német részvétel bármilyen líbiai műveletben 65% ellenzi, és csak 29% szerint kellene német erőknél is részt venni bennük.

A német álláspont megértéséhez jelentős belpolitikai folyamatokat is szem előtt kell tartanunk: tartományi választások sorozata teszi a kormányzó CDU–CSU koalíciót igen óvatossá bármely bel- és külpolitikai kérdésben, amelyek a lakosság erős ellenkezését váltják ki. (Ilyen az atomerőművek kérdése is, ami a japán nukleáris vészhelyzet kapcsán két hét alatt a Zöldek támogatottságának látványos növekedését hozta.)

Már a legutóbbi tartományi választások is kemény erőpróbát jelentettek a kormánykoalíció pártjainak. A február 20-i hamburgi tartományi választáson a Kereszténydemokrata–Zöldek koalíció felbomlása következtében a CDU 20,7%-ot veszített korábbi támogatottságából, és a szociáldemokratáknak volt kénytelen átengedni a tartomány vezetését. A március 20-i választáson Sachsen-Anhaltban a Kereszténydemokrata Párt, bár 3,7%-ot veszített támogatottságából, az egyébként kiegyensúlyozott versenyben a baloldal és a szociáldemokraták előtt megnyerte a választást, és a Szabaddemokrata Párt 5%-os küszöb alatti szereplése miatt egy hellyel többet (41) szerzett a tartományi parlamentben, mint korábban. Március 27-én Baden-Württembergben (ahol a Zöldek jelentős, 25% körüli megerősödését várják, akik az SPD-vel ellenzéki koalíciót alkotva átvehetik a tartomány vezetését), valamint Rheinland-Pfalzban (ahol az SPD fej-fej mellett áll a CDU-val, és ugyancsak a megerősödő Zöldek jelenthetik a mérleg nyelvét a kormánypárt ellenében) zajlik választás, a következő forduló pedig Brémában május 22-én esedékes.

A kérdéskör érzékeny jellegéből adódó bizonytalanságot tükrözi a német politikai elit megosztottsága — még a kormánykoalíción belül is. A Gido Westerwelle külügyminiszter (FDP) és Merkel kancellár (CDU) által kialakított német álláspontot kormánypárti oldalról is kritika érte. Philipp Nissfelder, a CDU külpolitikai szóvivője és a parlament külügyi bizottságának elnöke a BT határozat támogatása és a katonai részvétel mellett érvelt, Elmar Brok (CDU), az Európai Parlament tagja pedig még az ENSZ BT felhatalmazása hiányában is német részvételt javasolt.

Az ellenzék részéről Frank Walter Steinmeier, az SPD vezetője támogatta, ugyanakkor a frakció szakpolitikusa, Rolf Mützenich kritizálta a kormány döntését. Frithjof Schmidt, a Zöldek parlamenti frakciójának egyik vezetője szintén erős kritikát fogalmazott meg a döntéssel kapcsolatban, ugyancsak az elszigetelődést, valamint Németország globális befolyásának és tekintélyének csökkenését hangoztatva, ami „nem a legjobb alap az állandó BT-tagság megszerzéséhez.” Egyedül a külpolitikai kérdésekben kevésbé aktív Baloldal támogatta szó nélkül a kormányt e kérdésben.

Henning Riecke, a Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik szakértője a döntéssel kapcsolatban úgy értékelt, hogy a megosztott NATO-n belül Németország ugyan nem került elszigetelt helyzetbe, de mozgásteret beszűkült. A katonai akciótól való távolmaradás nem ért senkit váratlanul, hiszen Westerwelle külügyminiszter azt már idejében, még a BT-határozat elfogadása előtt jelezte. Ugyanakkor Németország hitele ezáltal erősen meggyengülhet az ENSZ BT-ben, szem előtt tartva a „megbízható és elkötelezett partner” szerepét, és újabb nyilvánvaló jele az EU közös kül-, biztonság- és védelempolitikája kudarcának. A döntés felelős mivolta azonban nem kérdőjelezhető meg.

Németország további lépéseit az Európai Unió újabb politikai-diplomáciai és gazdasági szankciói jelenthetik. Westerwelle külügyminiszter egyértelműen annak az álláspontnak adott hangot, hogy Kaddáfinak távoznia kell az ország vezetéséből, miközben a nemzetközi közösség feladata a polgári lakosság védelme a humanitárius válság megelőzése érdekében. E célra Németország 5 millió euró támogatást is felajánlott. A tervezett szankciók köre a párizsi csúcstalálkozó tárgyalásai értelmében kiterjed(ne) a Líbiával szembeni teljes földgáz- és kőolajembargóra, illetve a szektorban működő líbiai érdekeltségű vállalatok elleni pénzügyi szankciókra – melyek mind a Kaddáfi-rezsim anyagi forrásainak elvágást céloznak.

Törökország — „a közvetítő”

Törökország egyértelműen külpolitikai kérdésként kezeli a líbiai eseményeket, és lépései jól illeszkednek az Ahmet Davutoğlu által meghatározott külpolitikai gyakorlatba. Ennek megfelelően Törökország a kezdetektől markáns véleményt formált, ám egy ideig nemzeti érdekeit előtérbe helyezve az ENSZ BT-vel ellentétesen: a több mint 15 milliárd dollár értékű török befektetés, és több mint 15 ezer török vendégmunkás jelenléte az észak-afrikai országban megfelelő indok volt arra, hogy Törökország megpróbálja a február 27-i embargó és szankciók ellen fellépni — sikertelenül.

A továbbiakban a már hagyományossá váló török külpolitikai lépések következtek: a kezdeményező készségen és gyors reakcióképességen alapuló közvetítő szerepkör kialakítása puha hatalmi eszközök alkalmazásával. Politikai háttérként a török vezetés ekkor már építhetett az iraki háború (2003) és a gázai háború (2009), valamint a gázai incidens (2010) során megszerzett arab bizalomra és támogatásra, amit az észak-afrikai forradalmi események során alkalmazott retorika („testvéri népek”, történelmi és kulturális kötelék) is folyamatosan hangsúlyozott. Ennek nyomán a politikai vezetés elsősorban nem a nyugati szövetségesek, hanem az arab világ közvéleményét tartja szem előtt lépései tervezésekor.

A 2011. januári és februári észak-afrikai forradalmi eseményeket a török külpolitika különös jelentőségűnek ítélte meg.⁵⁵ A hivatalos politikai nyilatkozatok arra hívták fel a figyelmet, hogy a Törökország által is képviselt demokratikus iszlám állam modellje a Közel-Kelet több államába is adaptálható lenne. Ez a modell az AKP „konzervatív társadalmi és kulturális hátterével, liberális politikai és gazdasági programjával” szekuláris parlamenti demokráciaként való felelős és reprezentatív kormányzásán, valamint rendszeres, törvényes és szabad választásokon alapul.

Az ENSZ BT 1970. és 1973. számú határozataival kapcsolatban a török álláspont a líbiai polgári lakosság védelmét, Líbia területi integritásának megőrzését, valamint fegyverszünet kialakítása révén a biztonság és stabilitás megteremtését célozza. Ennek megfelelően Törökország már a kezdetektől háttértárgyalásokat folytatott a líbiai kormányzat és az ellenzéki csoportok képviselőivel is Kaddáfi békés távozásáról és a tűzszünetről, azonban ezek eredményes kibontakozását a francia és brit katonai műveletek megakadályozták. Éppen ezért ellenzett Törökország határozottan minden katonai műveletet, és kötelezte el magát már igen korán a humanitárius segítségnyújtás mellett.⁵⁶

Mivel Törökországot – elkerülendő ellenvéleményének hangoztatását – nem hívták meg a francia–brit légi műveletekről döntő párizsi konferenciára, nem volt meglepő, hogy Törökország nem kíván katonai műveletben harcoló erőkkel részt venni, és bármilyen külső beavatkozást csakis humanitárius alapokon képzel el. A folyamatban lévő „nyugati” műveletek leállítására, fegyverszünet megkötésére és az ENSZ-szankciók nem katonai elemeinek megvalósítása mellett érvelt több állami vezető is az elmúlt hetekben. Vecdi Gönül védelmi miniszter ezzel kapcsolatban így fogalmazott: „Nehezen értjük meg, hogy Franciaország miért tesz úgy, mintha az ENSZ-határozatok végrehajtója lenne.” Az éles török kritikát Franciaországgal szemben az is érthető módon erősítette, hogy Claude Guéant francia belügyminiszter meggondolatlanul úgy nyilatkozott, hogy „Sarkozy elnök keresztres háborút vív” Líbiában.⁵⁷

Erdoğan még március 22-én is úgy nyilatkozott, hogy „Törökország a NATO műveleti vezetését azzal a feltétellel támogatja, hogy a műveletek nem válnak a líbiai népet megkárosító, az ország erőforrásait felosztó külföldi megszállássá. ... Nem akarjuk, hogy Líbia a má-

⁵⁵ Az egyiptomi megmozdulások kezdetén Erdoğan miniszterelnök volt az egyetlen iszlám politikai vezető, aki Mubarak elnök távozását és a demokratikus átmenet szükségességét hangoztatta. A tunéziai „jázmín forradalom” békés kimenetelét Davutoğlu február 21-i személyes látogatásakor üdvözölte, és úgy nyilatkozott, hogy „Tunéziának esélye van arra, hogy pozitív modellként tűnjön fel más, reformokra vágyó országok előtt, ha a demokratikus választásokat előkészítő átalakulás sikeres lesz”.

⁵⁶ Március 14-én mintegy 4 millió dollár értékben érkezett segély és orvosi személyzet Bengáziba a Török Vörös Félhold égisze alatt két szállítóhajón, egy fregatt kíséretében Törökországból és az Egyesült Arab Emírátsokból. A segéllyel kapcsolatban kiemelték, hogy nem valamely specifikus líbiai érdekcsoportnak, hanem „a líbiai népnek” szánják, és a lehetőségektől függően Bengázin kívülre is el kívánják juttatni.

⁵⁷ A török–francia kapcsolatok egy ideje mélyponton vannak. Nicolas Sarkozy francia elnök február 25-i ankarai látogatása alkalmával, ahol a G20-ak jelenlegi elnöki tisztét betöltve tett látogatást, pusztán öt órát töltött az országban. Fogadtatása kifejezetten hűvös volt; csupán Ankara főpolgármestere, Melih Gökçek fogadta, és az Abdullah Gül elnökkel töltött vacsorán kívül egy török miniszterrel sem találkozott.

sodik Irak legyen, ahol egy civilizáció tűnt el nyolc év alatt, és több mint egymillióan vesztek életüket. Nem támogatjuk a katonai műveleteket, és nem kívánunk harcoló erőket küldeni Líbiába.” Végül a török álláspont megváltozásában szerepet játszhatott Barack Obama és Erdoğan miniszterelnök március 21-i telefonbeszélgetése, amit James Stavridis, a NATO európai erői főparancsnokának március 24-i személyes látogatása követett Işık Koşaner török vezérkari főnöknél.

Miután Davutoğlu tájékoztatta az ellenzéki pártokat a kormány terveiről, a török parlament március 24-i zárt ülésén vitatta meg a fejleményeket, ahol a török haderő külföldi szerepvállalásra történő felhatalmazása is megtörtént. Fontos azonban kiemelni, hogy a parlament nem harcoló erők, hanem a humanitárius műveleteket biztosító erők számára adott mandátumot, és a határozatban nem szerepel, hogy Líbia lenne a célállomás. Törökország szerepet vállal a humanitárius segély eljuttatásában és szétosztásában, a bengázi repülőtér működtetésében, valamint a Bengázi és Kréta közötti térség haditengerészeti ellenőrzésében.

Törökország ezt követően csatlakozott a formálódó NATO-konszenzushoz: a Líbia elleni fegyverembargó betartására egy tengeralattjárót, négy fregattot és egy kiszolgáló hajót ajánlott fel, a NATO légtér-ellenőrzési műveletét pedig az izmiri NATO légi bázisról fogják vezetni. Azt pedig továbbra is fenntartja, hogy a katonai műveleteket kizárólag a NATO irányítása alatt, az ENSZ BT-vel összhangban kell végrehajtani úgy, hogy mihamarabb fegyverszünethez és tárgyalásokhoz vezessenek.

Törökország közvetítő politikájával és kivárásával elérte, hogy álláspontja meghatározóvá váljon a szövetségesek Líbia-politikájával kapcsolatban. Ezzel és a szárazföldi műveletek egyértelmű elutasításával megtartotta az arab államok szimpátiáját, ugyanakkor az izmiri légi bázis és a haditengerészeti kötelék felajánlásával megkerülhetetlen szereplővé vált bármilyen további műveletben. Mivel a török lakosság sem támogat semmilyen („nyugati”) katonai műveletet iszlám országok területén, tekintettel a három hónap múlva esedékes parlamenti választásokra, nem várható a jelenlegin túlmenő szerepvállalás. Törökország várhatóan a fegyverszünetet és a kompromisszumos, ellenőrzött politikai megegyezést fogja támogatni.

A NATO — „a megosztott erő”

A NATO 2011. március 27-én döntött az Egyesült Államok vezetésével és Franciaország, valamint Nagy Britannia részvételével már korábban megkezdett Líbia elleni katonai műveletek átvételéről. Az átfogó NATO-művelet neve *Operation Unified Protector*, amelynek keretében a szövetség tevékenysége a fegyverembargó⁵⁸ és a repüléstilalmi zóna betartására, valamint a civilek és az általuk lakott területek védelmére terjed ki. Ez utóbbi elérésére az ENSZ-határozat a szárazföldi megszálláson kívül „minden lehetséges módot” nyitva hagy. A NATO kinyilvánította, hogy az ENSZ-határozatnak megfelelően pártatlan, így annak betartása minden féllel szemben kötelessége.⁵⁹

Mint korábban láthattuk, a NATO szerepvállalását komoly belső viták előzték meg, bár a szervezeten belüli vita mértéke és mélysége korántsem bizonyult olyan komolynak, mint például 2002–2003-ban, Irak esetében. Az a tény ugyanakkor, hogy március folyamán előbb az ENSZ BT 1970. számú határozata alapján 2011. február 17-ével elrendelt fegyverembargó fenntartásában való részvételt, majd a katonai akció vezetésének átvételét akadályozó nézeteltéréseket sikerült feloldani (március 23. és 27.), korántsem jelenti azt, hogy szövetség 28 tagországa egyformán ítéli meg a líbiai helyzetet. A szervezetet továbbra is megosztja az akció célja és lebonyolításának módja. A tagországok között csupán a légtértilalmi zóna fenntartása és a civilek megvédése tekintetében van konszenzus (ez tette lehetővé az akció irányításának átvételét), jó néhány tagállam viszont Kaddáfi megdöntését is a célok közé sorolná. Mivel egyáltalán nem biztos, hogy ezt a levegőből el lehet érni, néhány szövetséges egy ideje a lázadók felfegyverzését javasolja. Ezzel kapcsolatban nem csupán az a probléma, hogy ez a február 17-én elrendelt Líbiával szembeni fegyverembargó miatt hivatalosan

⁵⁸ Az ENSZ BT 1970. számú határozata alapján már 2011. február 17-től érvényben van. A NATO március 23-tól részt vesz fenntartásában.

⁵⁹ http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_71652.htm?

nem tehető meg. Komoly problémát jelent az is, hogy NATO által támogatott líbiai erők politikai összetételéről és politikai céljairól igen keveset tud a szövetség. Nem tudni például, hogy az esetleges fegyverszállítások milyen mértékben szolgálnák a térségben tartózkodó nyugat-ellenes terrorista szervezetek érdekeit. Az mindenesetre tény, hogy hírek szerint a lázadók egyik vezetője vegyi fegyvereket adott el a Hamásznak és Hezbolláhnak.⁶⁰ Többen felhívták a figyelmet arra is a szövetségen belül, hogy míg az cseppet sem biztos, hogy az ellenzék felfegyverzése – hosszabb időt igénybe vevő kiképzésük nélkül – végül valóban Kaddáfi bukásához vezetne, az több mint valószínű, hogy a fegyverbeáramlás növelné a polgárháború állandósulásának veszélyét Líbiában.

Azzal, hogy a NATO vette át a katonai akció vezetését, eldőlni látszik a vita az esetleges szövetséges szárazföldi műveletekről is. Aligha valószínű ugyanis, hogy szövetség felvállalna egy ilyen lépést. Ennek ismét számos oka van: a világ más tájain folyó műveletek fenntartása, a szövetségen belüli érdekellentétek, az arab világ kiszámíthatatlan reakciója, nem is beszélve arról, hogy a szárazföldi akció egy újabb ENSZ BT-határozatot igényelne. Ráadásul egy szárazföldi akció esetén a környező országok segítségére és politikai támogatására is elengedhetetlenül szükség lenne, amit a jelenlegi bizonytalan térségbeli körülmények mellett aligha szerezhet meg a NATO, még a partneri kapcsolatai révén sem.⁶¹

Mindezeket a nehézségeket jól tükrözte a 2011. március 29-i londoni Líbia-konferencia. A tanácskozás a több mint 40 részt vevő delegáció között – beleértve a szövetségeseket is – olyan nézeteltéréseket tett nyilvánvalóvá, melyek egy szélesebb koalíción alapuló, egységes katonai fellépést nem tesznek lehetővé.⁶² A konferencia résztvevőinek tanácsalanságát és megosztottságát jól jelezte a válsaggal kapcsolatos összekötő csoport felállítása is, amely – miközben hivatalosan a válságkezelés politikai vezetése lenne a feladata – csupán első, dohai találkozóján dönt a Líbiával kapcsolatos további „nemzetközi erőfeszítésekről”.⁶³ A helyzet egységes megítélésének hiánya viszont a Kaddáfihoz hűséges erőknek biztosít szabaddabb mozgásteret.

Az észak-afrikai és benne a líbiai események tükrében a NATO Lisszabonban elfogadott stratégiai koncepciója és az azzal összhangban történő változtatások (például a partnerségi politika újragondolása, a más nemzetközi szervezetekkel való együttműködés erősítése, a válságkezelés döntési mechanizmusainak módosítása) kissé megkésettnek látszanak. Ugyanakkor a líbiai válságkezelést illetően a szövetség egyértelműen új arcát mutatja meg azzal, hogy a lisszaboni csúcstalálkozón elfogadottaknak megfelelően szorosán együttműködik partnereivel, és a nemzetközi közösség döntésének megfelelő célt igyekszik elérni. A NATO a Líbiát érintő akciókba való bekapcsolódásától kezdve hangsúlyozza, hogy az ENSZ felhatalmazása alapján, partnereit tájékoztatva, illetve a műveletekbe bevonva járul hozzá az ENSZ BT döntésének érvényre juttatásához.

A szövetség jövője szempontjából is komoly kérdés, hogy a NATO már megkezdett szervezeti és működési változásai miként vizsgáznak a líbiai válságkezelés során. Különösen érdekes lesz ez a stratégiai kommunikáció vonatkozásában. Az ugyanis nem kérdéses, hogy a NATO mindenképpen kommunikációs csapdahelyzetben van. Vagy azért kap bírálatot, mert pusztítást okoznak és civil áldozatokat követelnek katonai csapásai, vagy azért, mert nem akadályozza meg a Kaddáfi erői által okozott pusztítást. Ez azt is jelenti, hogy minél jobban elhúzódik a beavatkozás, a NATO annál többet veszít támogatottságából Líbiában és a régióban.

A szövetség abból a szempontból is csapdahelyzetben van, hogy katonai fellépése a régió más országainak rezsimjeit is elbizonytalaníthatja a saját stabilitásuk fenntartása érdekében tett keményebb lépéseiket illetően. Ugyanakkor a határozott fellépés elmaradása további ellenzéki erők, felkelések indirekt bátorítását is jelentheti a régióban.

⁶⁰ Libyan rebels sold Hizballah and Hamas chemical shells. *Debkafile*, 31 March, 2011. <http://www.debka.com/article/20811/>.

⁶¹ Jelenleg csupán Katar és az Egyesült Arab Emírátsok vadászpilótái vesznek részt a műveletekben a NATO arab partnerországai közül.

⁶² London parley divided on Libya - More shocks in Bahrain, Egypt, Yemen, Syria, *DEBKAFIle Exclusive Analysis*, 30 March, 2011.

⁶³ Libya contact group to meet in Doha next week. Reuters, 2011. április 4.

A líbiai válságot illetően a szövetség legfőbb célja az lehet, hogy megoldását a már megkezdett módon támogassa (fegyverembargó, légi és rakétacsapások a Kaddáfi-ellenes erők támogatására, diplomáciai eszközök egy működőképes ideiglenes koalíció létrehozása érdekében), és a katonai műveletek minél hamarabbi befejezését, illetve más szervezet általi irányítását elérje. A műveletek befejezését igencsak felgyorsíthatja az Egyesült Államok szerepváltása (a csapásmérő erők kivonása és csak támogató erők biztosítása) a líbiai NATO-akció során.

Az amerikai szerepváltásnak igen komoly következményei lehetnek, hiszen ezúttal egy olyan veszéllyel néz szembe a szervezet, amelyet az Egyesült Államok nem azonosít stratégiai fenyegetésként. (Mi több, a csapásmérő erők alkalmazása az arab világban stratégiai érdekei ellen való lehet.) Az európai szövetségesek csapásmérő képessége pedig limitált, s főleg politikailag az a líbiai helyzet eltérő megítélése, a gazdasági válság és a megszorodó társadalmi feszültségek miatt. Az európaiak azonban még hosszú ideig nem szabadulhatnak meg a líbiai teheről: egy Kaddáfi vezette országrész komoly veszélyt jelenthet számukra, egy Kaddáfi utáni stabilizációt (biztonsági, politikai, gazdasági) pedig mindenképpen és jelentős mértékben támogatni kell. A migráció okozta nehézségek és a potenciális aszimmetrikus fenyegetések egyaránt ezt követelik meg.